

Kvinnefrigjøringens tragedie

OVERSETTELSE: Stemmerett og likhet for loven kan være gode krav, men virkelig frigjøring begynner verken på meningsmålingene eller i domstolen. Den begynner i kvinnens sjel, skriver Emma Goldman.

Innledning og oversettelse ved Vilde Andrea Pettersen, master i idé- og lærdomshistoria fra Göteborgs Universitetet

Anarkistfeministen Emma Goldman (1869–1940) – også kalt «Red Emma», «the most dangerous woman in America» og «Queen of the Anarchists» – var en av sin samtid viktigste og mest fryktede anarkister. Betegnelsen *anarkisme* kommer fra det greske ordet *anarkhia*, der *an* kan oversettes med "fravær", og *arkhê* med "styrende prinsipp". Individuell frihet settes høyt, ettersom anarkismen både er antihierarkisk og antiautoritær.¹ Anarkismen bygger på den filosofiske idéen om et naturalistisk samfunnssyn, det vil si at mennesket av natur er bærer av alle de attributter som gjør det egnet til frihet og sosialt fellesskap.² Anarkismen hviler derfor på en tiltro til mennesket og dets potensiale.³

Goldman forstår at historien har satt individet og det sosiale i konflikt med hverandre. Religionen, eiendommen og staten har ifølge Goldman tatt herredømme over menneskets sinn, behov og adferd, og kan bare opprettholdes gjennom menneskets underordning. Anarkisme for Goldman handler om [frihet](#) på alle plan: Den står for frigjøring av det menneskelige sinn fra [religionens jerngrep](#), frigjøring av menneskekroppen fra eiendommens herredømme, og frigjøring fra [den herskende staten](#). Menneskets frigjøring krever, slik Goldman ser det, først at hvert individ begynner å tenke selv, og dernest at de sosiale vilkårene endres.⁴

Anarkismen er i følge Goldman det eneste sosiale tankesystemet som kan frigjøre mennesket fordi anarkismen binder sammen individuell psykologi og sosial struktur. Goldmans anarkistfeminisme tar ikke bare høyde for at det er en relasjon mellom individ og samfunn, men gjør denne relasjonen til et sentralt utgangspunkt. Dette uttrykker Goldman hovedsakelig gjennom å benytte seg av to termer som forutsetter hverandre; «det interne» og «det eksterne». Som en følge av denne sammenvevingen mener Goldman at intellektuell innflytelse og politisk engasjement eksisterer på grunn av private opplevelser. Og omvendt, at intellektuell innflytelse og politisk engasjement bringer frem forhold og hendelser av personlig erfaring.⁵

Kjernen i Goldmans [feminisme](#) er kvinners kamp for å være selvstendige og autentiske individer.⁶ Goldmans anarkistfeminisme omfatter på den ene siden kvinners individuelle vilje og behov for å bedrive aktiv motstand, og på den andre siden kvinners seksualitet og [kropp](#).⁷ På bakgrunn av sine konkrete samtidsanalyser av makt og sosiale strukturer, identifiserer Goldman seksuelliv og familie som kvinneundertrykkelsens kjerne, og videre at dette er forankret i den institusjonelle politiske

forbindelsen mellom frihet og kjærlighet. Goldmans anarkistfeminisme vier derfor mye oppmerksomhet til kvinnens rolle i det menneskelige fellesskapet, spesielt når det gjelder moderskap og reproduksjon av sosiale normer. Disse vilkårene er av avgjørende betydning for kvinners skjebne gjennom å hemme deres livsvalg og alternativer. Samtidig kan kvinners avgjørelse når det kommer til kjærlighet og moderskap, bringe frem nye sosiale forhold. Goldman forsøker derfor med sin anarkistfeminisme å gi kvinner den styrken de behøver for å utvikle sin individualitet og stå imot sosiale konvensjoner.⁸

LES OGSÅ: [Revolusjonens ord](#) • [Den Franske Revolution](#)

I *Kvinnefrigjørings tragedie* (1906) kritiserer Goldman kvinnebevegelsen og dets fokus på ytre frigjøring. Basert på skildringer av kvinners rolle i samfunnet og på skildringer av relasjonen mellom kvinner og menn, tydeliggjør Goldman at den såkalt frigjorte kvinnen er like undertrykt som den gifte kvinnen som lever i et tradisjonelt ekteskap. Goldman vender seg mot den gjengse oppfatningen om at juridiske rettigheter og en utvidelse av kvinnelig stemmerett vil forandre kvinners situasjon.⁹ I *Kvinnefrigjørings tragedie* argumenterer Goldman for at frigjøringen er forankret i kvinners indre – i deres vilje til frihet, i deres [anerkjennelse](#) av sin individualitet, og i opphevelsen av kjønnsdualismen.

Denne oversettelsen av *Kvinnefrigjørings tragedie* har prioritert nærhet til originaltekst – med unntak av noen spissformuleringer som har måtte vike fra nærhet til fordel for flyt i det norske språket.

Kvinnefrigjørings Tragedie¹⁰

Av Emma Goldman

Jeg begynner med en tilståelse: Uavhengig av alle politiske og økonomiske teorier som behandler den grunnleggende forskjellen mellom ulike grupper av mennesker; uavhengig av [klasse-](#) og [raseforskjeller](#); uavhengig av alle kunstige skillelinjer mellom kvinnens og mannens rettigheter, så mener jeg at det finnes et punkt der alle disse ulikhetene kan samles og vokse til en fullkommen helhet.

Med dette mener jeg ikke å foreslå noen fredsavtale. Den overordnet sosiale antagonismen, som i dag fullstendig kontrollerer det offentlige livet og som er forårsaket av kraften i motstridende interesser, kommer til å smuldre opp når omstruktureringen av vårt sosiale liv har blitt virkeliggjort i tråd med prinsippene om økonomisk rettferdighet.

Fred og harmoni mellom kjønnene og individer avhenger ikke nødvendigvis av overfladisk likestilling mellom mennesker; det krever heller ikke elimineringen av individuelle egenskaper og

særegenheter. Problemet som møter oss i dag, og som må løses i den nærmeste fremtid, er hvordan en kan være seg selv og samtidig i enhet med andre, ha dyp medfølelse med alle mennesker og likevel beholde sine karakteristiske egenskaper. Dette synes for meg å være grunnlaget for at kollektivet og enkeltindividet, den sanne demokraten og den sanne individualiteten, mann og kvinne, kan møtes uten fiendskap og motstand. Mottoet bør ikke være "tilgi hverandre", men heller "forstå hverandre". [Madame de Staëls](#)¹¹ ofte siterte setning «å forstå alt betyr å tilgi alt» har aldri appellert spesielt til meg; det gir assosiasjoner til skriftemål; å tilgi ens medmennesker formidler en fariseisk overlegenhet. Det er tilstrekkelig å *forstå* sine medmennesker. Denne tilståelsen viser delvis de grunnleggende trekkene ved mine syn på kvinnefrigjøringen og dens konsekvenser for alle kvinner.

Frigjøringen burde gjøre det mulig for kvinnen å bli et menneske i den sanneste forstand. Alt i henne som hungrer etter anerkjennelse og aktivitet burde nå sitt høyeste uttrykk, alle kunstige barrierer bør brytes, og veien til større frihet renses for alle spor av århundrer av underkastelse og slaveri.

Dette var kvinnebevegelsens opprinnelige mål. Men de hittil oppnådde resultatene har isolert kvinnen og frarøvet henne kilden til den lykke som er så vesentlig for henne. Den rent ytre frigjøringen har gjort den moderne kvinnen til et kunstig vesen. Hun minner om fransk hagekultur med dets dekorative trær og prydbusker, pyramider, hjul og blomsterkranser; alt bortsett fra de former som ville ha vokst frem hvis hun uttrykte sine egne indre egenskaper. Slike kunstige dyrkede planter av det kvinnelige kjønn finnes i et stort mangfold, særskilt i de såkalt intellektuelle kretsene.

LES OGSÅ: •

Frihet og likhet for kvinnene! Hvilke håp og ambisjoner disse ordene vekket da de først ble ytret av noen av sin tids edleste og modigste sjeler. Solen i all dets lys og herlighet skulle gå opp for den nye verden; en verden der kvinner skulle være frie til å styre sin egen skjebne – et mål absolutt verdt den store entusiasmen, motet, utholdenheten og den stadige innsatsen til en enorm rekke pionérer av menn og kvinner, som satset alt mot en verden av fordommer og uvitenhet.

Mine håp retter seg også mot dette målet, men jeg mener at kvinnefrigjøringen, slik den tolkes og praktiseres i dag, har mislykkes med å nå dette målet. Nå står kvinnen ansikt til ansikt med nødvendigheten av å frigjøre seg fra frigjøringen, om hun *virkelig* ønsker å bli fri. Dette høres kanskje paradoksalt ut, men det er like fullt den blotte sannheten.

Hva har hun oppnådd gjennom sin frigjøring? Lik stemmerett i noen få stater. Har dette renvasket vårt politiske liv, som så mange velmenende talspersoner spådde? Absolutt ikke. Når så er tilfelle, så er det virkelig på tide at personer med vanlig, sunn dømmekraft slutter å snakke om korrupsjon i politikken med en tone som hører hjemme på kostskole. Korrupsjon i politikken har ingen ting å

gjøre med moral, eller moralsk slapphet hos ulike politiske personligheter. Dens årsak er tvers igjennom materiell. Politikken gjenspeiler forretningsvirksomhet og den industrielle verden, hvis mottoet er: «Å ta prises mer enn å gi»; «Kjøp billig og selg dyrt»; «En skitten hånd vasker den andre». En kan ikke engang håpe at kvinnen, med sin stemmerett, noen gang vil gjøre politikken ren.

Frigjøringen har gitt kvinnen økonomisk [likestilling](#) med mannen; det vil si, hun kan velge sitt eget yrke og håndverk, men da hennes tidligere og nåværende fysiske oppdragelse ikke har utrustet henne med den nødvendige styrken til å konkurrere med mannen, er hun ofte tvunget til å bruke all sin energi, uttømme all sin vitalitet, og spenne alle muskler for å oppnå markedsverdi. Svært få lykkes i det hele tatt, for det er et faktum at kvinnelige lærere, leger, advokater, arkitekter og ingeniører verken møtes med samme tillit som sine mannlige kollegaer eller får lik lønn. Og de som oppnår den ettertraktede likestillingen gjør det oftest på bekostning av sitt fysiske og psykiske velvære. Hva gjelder den store mengden arbeidende jenter og kvinner: Hvor mye selvstendighet er oppnådd om trengsel og manglende frihet fra hjemmet er byttet ut med innestengthet og en manglende frihet fra fabrikken, varehuset, eller kontoret? Legg også til byrden av å ta vare på sitt «hjem, kjære hjem» – kaldt, kjedelig, trist, frastøtende – etter en dag med hardt arbeid. Store selvstendighet! Ikke rart at hundrevis av jenter er villige til å godta det første og beste tilbudet om ekteskap – fått nok av sin «selvstendighet» bak disken, ved symaskinen eller skrivemaskinen. De er like villige til å gifte seg som jenter fra middelklassen, som lengter etter å kaste av seg åket av foreldrenes autoritet. En såkalt selvstendighet som bare leder til at en knapt klarer å tjene til det enkleste livsopphold er ikke så fristende, ikke så ideelt, at en kan forvente at kvinner skal ofre alt for den. Vår høyt prisede selvstendighet er, tross alt, intet annet enn en langsom prosess som dysser ned og forandrer kvinnens natur, hennes kjærlighetsinstinkt og hennes moderskapsinstinkt.

Likevel er arbeiderkvinnens stilling langt mer naturlig og menneskelig enn hennes tilsynelatende mer heldige søster i de mer kultiverte yrkesgruppene; lærere, leger, advokater, ingeniører også videre, som fremviser et ærverdig, riktig utseende, mens deres indre liv utvikler seg til å bli tomt og dødt.

Hvor trang er ikke den eksisterende oppfatningen av kvinners selvstendighet og frigjøring; redselen for å elske en mann som ikke er lik henne sosialt; frykten for at kjærligheten skal rane henne for hennes frihet og selvstendighet; frykten for at kjærlighetens eller moderskapets glede bare skal hindre henne i å fullt utøve sitt yrke – alt dette forvandler den frigjorte, moderne kvinnen til en tvungen jomfru som ser livet, med dets oppklarende sorger og dypt fengslende gleder, passere foran seg uten verken å røre eller gripe hennes sjel.

Frigjøringen, slik den forstås av flesteparten av dens tilhengere og forkjempere, har alt for snevre rammer til å tillate den grenseløse kjærligheten og gleden som ligger i følelseslivet til en sann kvinne, kjæreste, eller mor som lever i frihet.

[Tragedien](#) for den selvforsørgende eller økonomisk frie kvinnen er ikke at hun har for mange, men for få erfaringer. Sant nok overgår hun sin søster fra tidligere generasjoner i kunnskap om verden og den menneskelige natur. Det er akkurat derfor hun kjenner så dypt fraværet av livets kjerne, det som alene kan berike den menneskelige sjel, og uten hvilken flesteparten av kvinner har blitt redusert til profesjonelle maskiner.

At en slik tilstand var nødt til å komme, ble forutsett av de som innså at det på etikkens felt fortsatt står mange ruiner fra tiden da menns overlegenhet var ubestridelig – ruiner som fremdeles ansees for å være nyttige. Og, enda viktigere, en stor del av de frigjorte klarer seg ikke uten dem. Hver bevegelse som tar sikte på å ødelegge eksisterende institusjoner og erstatte dem med noe mer avansert og fullkomment, har tilhengere som i teorien står for de mest radikale idéer, men som likevel i sin daglige praksis er som den gjennomsnittlige småborger, som etterligner det respektable og skriker etter godt omdømme hos sine motstandere. Det finnes for eksempel [sosialister](#), og til og med anarkister, som støtter idéen om at [eiendom](#) er tyveri, men som likevel vil bli indignerte hvis noen skylder dem verdien av et halvt dusin knappenåler.

MER OM FRIHET: •

Slike småborgere finnes også i kvinnebevegelsen. Skandaløse journalister og forfattere av smusklitteratur har malt et bilde av den frigjorte kvinnen som får håret til å reise seg på den hederlige og kjedelige medborgerens hode. Hvert medlem av kvinnebevegelsen ble beskrevet som en George Sand¹² med hennes absolutte forakt for [moral](#). Ingenting var hellig for henne. Hun hadde ingen respekt for det ideelle forholdet mellom mann og kvinne. Kort sagt, frigjøring stod bare for et hensynsløst liv i lyst og synd, uten hensyn til samfunn, religion og moral. Forkjemperne for kvinners rettigheter ble svært fornærmet over en slik feiltolkning, og fordi de manglet humor, sløste de bort all sin energi på å bevise at de slett ikke var så ille som de ble portretterte, men snarere rake motsatsen. Så lenge kvinnen var mannens slave, kunne hun naturligvis ikke være god og ren, men nå som hun var fri og selvstendig skulle hun bevise hvor god hun kunne være og at hennes innflytelse ville ha en rensende effekt på alle samfunnets institusjoner. Sant nok har kvinnebevegelsen brutt seg fri fra mange gamle lenker, men den har også smidd nye. Den store bevegelsen for *virkelig* frigjøring har ikke kunnet stille med en storsinnet kvinneslekt som kunne se friheten i øynene. Deres smale puritanske visjon bannlyste mannen, som en forstyrrende og tvilsom karakter, fra deres følelsesliv. Ikke for noen pris kunne mannen tolereres, bortsett fra kanskje som far til et barn, for barn kan tross alt ikke komme til liv uten en far. Heldigvis kommer selv de mest rigide puritanerne aldri til å være sterke nok til å drepe den medfødte trangten til moderskap. Men kvinners frihet er nært alliert med mannens frihet, og mange av mine såkalt frigjorte søstre ser ut til å overse det faktum at et barn som er født i frihet behøver kjærlighet og hengivenhet fra hvert menneske rundt seg, både av menn og kvinner. Dessverre er det denne smale oppfatningen av menneskelige relasjoner som har brakt med seg en stor tragedie i livet til både den moderne mannen og kvinnen.

For omtrent femten år siden publiserte den glimrende norske Laura Marholm¹³, *Woman, a Character Study*. Hun var en av de første til å rette oppmerksomheten mot trangheten og tomheten i den eksisterende oppfatningen om kvinners frigjøring, og dets tragiske effekt på kvinners indre liv. I sitt verk beskriver Laura Marholm skjebnen til et flertall begavede kvinner med internasjonal berømmelse: geniet Eleonora Duse, den store matematikeren og forfatteren Sonya Kovalevskaja, og kunstneren og poeten Maria Bashkirtseff, som døde så unge. Gjennom hver beskrivelse av livene til disse kvinnene med slik en ekstraordinær styrke, går en oppmerket sti av uforløst lengsel etter et helt, fullstendig og vakkert liv, og samtidig en uro og ensomhet som følger av mangel på det. Gjennom disse mesterlige psykologiske portrettene så kan en ikke unngå å se at jo høyere kvinners intellekt utvikler seg, desto vanskeligere er det for henne å møte en likesinnet mann som i henne ikke bare vil se hennes kjønn, men også mennesket, vennen, kameraten og den sterke individualiteten, og som verken kan eller bør miste et eneste av sine karaktertrekk.

Gjennomsnittsmannen med sin selvtilstrekkelighet, hans latterlige overlegne holdning som beskytter mot det kvinnelige kjønn, er uakseptabel for kvinnen slik hun beskrives av Laura Marholm i hennes *Character Study*. Like uakseptabelt er mannen som ikke ser annet enn hennes intellekt og hennes geni, og som mislykkes i vekke hennes kvinnenatur til liv.

Et rikt intellekt og en følsom [sjel](#) er vanligvis ansett som nødvendige egenskaper for en dyp og vakker personlighet. Men for den moderne kvinnen fungerer disse egenskapene som et hinder for hennes selvrealisering. I over hundre år har den gamle formen for ekteskap, basert på [Bibelens](#) «til døden skiller oss ad», blitt fordømt som en institusjon der mannen dominerer kvinnen, hvor hun fullstendig underkaster seg hans innfall og befalinger, og er fullstendig avhengig av hans navn og støtte. Gang på gang har det blitt endelig bevist at den gamle ekteskapelige relasjonen reduserer kvinnen til mannens tjener og bærer av hans barn. Og likevel finner vi mange frigjorte kvinner som foretrekker ekteskapet, med alle dets mangler, fremfor det ugifte livets innskrenkethet; innskrenket og uutholdelig på grunn av moralske og de sosiale fordømmenes lenker som omskriver og binder kvinnens [natur](#).

Forklaringen på en slik inkonsistens hos mange intelligente kvinner er å finne i det faktum at de aldri helt har forstått betydningen av frigjøring. De trodde at alt de behøvde var uavhengighet fra ytre tyranner. De indre tyranner – de etiske og sosiale konvensjonene – som er langt mer farlige for livet og utviklingen, ble overlatt til å ta vare på seg selv; og det har de også gjort. De synes å trives like godt i hodet og hjertet til de mest aktive forkjempere for kvinners frigjøring, som i hodet og hjertet til våre bestemødre.

Disse indre tyrannene, enten de tar form av gjengse oppfatninger eller hva mor, bror, far, tante eller en annen slektning vil si om et eller annet, hva kommer fru Grundy, herr Comstock, arbeidsgiveren eller skolen til å si? Alle disse febrilske, moralske detektivene, den menneskelige sjelens fangevoktere, hva vil de si? Først når kvinnen har lært seg å trosse dem alle, til å stå på egne bein og insistere på sin egen ubegrensede frihet, til å lytte til sin naturlige stemme, enten den roper etter

livets største skatt, kjærligheten til en mann, eller hennes mest ærefulle privilegium, retten til å føde barn, kan kvinnen kalle seg frigjort. Hvor mange frigjorte kvinner er modige nok til å anerkjenne kjærlighetens stemme, når den slår vilt mot brystet og krever å bli hørt og tilfredsstilt?

Den franske forfatteren Jean Reibrach¹⁴ forsøkte i en av sine romaner, *New Beauty*, å portrettere den ideelle, vakre og frigjort kvinnen. Dette idealet er nedfelt i en ung kvinne, en lege. Hun prater veldig skarpt og klokt om hvilken ernæring spedbarn bør ha, er vennlig og gir gratis medisin til fattige mødre. Hun snakker med en mannlig bekjent om sanitære forhold i fremtiden, og om hvordan ulike basiller og bakterier skal utryddes gjennom bruk av steinvegger og steingulv og gjennom avskaffelse av filleryer og gardiner. Hun er selvfølgelig veldig enkelt og praktisk kledd, for det meste i svart. Den unge mannen, som ved deres første møte ble overveldet av visdommen til sin frigjorte venninne, lærer henne gradvis å kjenne, og forstår en vakker dag at han elsker henne. De er unge, hun er vennlig og vakker, og selv om hun alltid er stivt kledd, er hennes utseende mildnet av en skinnende ren hvit krage og mansjetter. En ville forvente seg at han ville fortelle henne om sin kjærlighet, men han er ikke typen for romantiske absurditeter. Poesien og kjærlighetens entusiasme dekker deres rødme ansikter for damens rene skjønnhet. Han stilner sin naturs stemme, og opprettholder sin korrekte adferd. Hun er også alltid like nøyaktig, alltid like fornuftig og alltid like veloppdratt. Jeg frykter at den unge mannen hadde risikert å fryse ihjel hvis de hadde gått sammen i et fellesskap. Jeg må tilstå at jeg ikke ser noe vakkert i denne nye skjønnheten, som er like kald som steinveggene og gulvene hun drømmer om. Jeg foretrekker den romantiske tidsalderens kjærlighetssanger; Don Juan og Madame Venus, flukt med stige og tau en måneskinnsnatt, etterfulgt av farens forbannelse, morens klage og naboens moralprekener, snarere enn korrekthet, målt med linjal. Hvis kjærligheten ikke vet hvordan den skal gi eller ta uten begrensninger, er det ikke kjærlighet, men en transaksjon som aldri unnlater å legge vekt på et pluss og et minus.

I dag ligger frigjøringens største tilkortkommenhet i dens kunstige stivhet og trange fremtoning, hvilket etterlater en tomhet i kvinnens sjel som ikke vil la henne drikke av livets kilde. En gang nevnte jeg at det synes å være et dypere samsvar mellom den gammeldagse moren og hustruen, stadig på vakt for sine barns lykke og for at de hun elsker skal ha det bra, og den virkelig nye kvinnen, enn mellom sistnevnte og hennes gjennomsnittlige frigjorte søster. Frigjøringens disipler erklærte meg kort og godt en hedning, kun til spott og spe. Deres blinde iver hindret dem fra å se at min sammenligning mellom den gamle og den nye bare var for å vise at et stort antall av våre bestemødre hadde mer blod i sine årer, var mer humoristiske, kloke og absolutt mer naturlige, snille og hjertegode enn de fleste av våre frigjorte yrkesarbeidende kvinner som fyller høyskoler, forelesningssaler og ulike kontorer. Dette innebærer verken et ønske om å vende tilbake til fortiden, eller at kvinnen skal vende tilbake til hennes gamle område, kjøkkenet og barnekammeret.

Redningen ligger i en energisk marsj frem mot en lysere og klarere fremtid. Vi behøver uhindret vekst bort fra gamle tradisjoner og vaner. Kvinnebevegelsen har så langt bare tatt det første skrittet i riktig retning. En kan bare håpe at det vil samle nok krefter til å ta neste. Stemmerett og likhet for loven kan være gode krav, men virkelig frigjøring begynner verken på meningsmålingene eller i

domstolen. Den begynner i kvinnens sjel. Historien viser oss at alle undertrykte klasser har nådd sann frigjøring fra sine herrer gjennom selvstendig kamp. Det er nødvendig at kvinnen lærer denne leksen, at hun innser at hennes frihet vil nå så langt som hennes krefter til å oppnå friheten rekker. Det er derfor langt viktigere for henne å begynne med sine indre renessanse, at hun kutter seg løs fra byrden av fordommer, tradisjoner og skikker. Kravet om like rettigheter i alle livets sfærer er rettfærdig og riktig; men når alt kommer til alt, er den viktigste rettigheten retten til å elske og bli elsket. Ja, om den delvise frigjøringen av kvinnen noen gang skal bli fullstendig, så må en kvitte seg med den latterlige forestillingen om at det å være elsket, det å være kjæreste eller mor er synonymt med det å være slave eller underordnet. Kvinnebevegelsen er nødt til å avskaffe den absurde oppfatningen om kjønnes dualisme, eller at mann og kvinne representerer to motsetningsfylte verdener.

Smålighet skaper avstand; storhet forener. La oss være brede og store. La oss ikke overse essensielle ting på grunn bagatellene vi står overfor. En sann forestilling om forholdet mellom kjønnene kommer ikke til å tillate vinnere og tapere. Den kjenner bare én stor ting: å gi grenseløst av seg selv, for å finne sitt eget selv rikere, dypere og bedre. Bare dette kan fylle tomheten, og forvandle kvinnefrigjøringens tragedie til glede, virkelig glede.

FLERE OVERSETTELSER: [En sosiologi av kjøtt og blod](#) • [Den utarmede tenkning](#)

Noter

¹ «anarkisme» i *Filosofisk leksikon*. (Danmark: Gyldendal, 2008).

² George Woodcock. *Anarkismen*. (Stockholm: Bokförlaget Prisma, 1962), 18.

³ Emma Goldman. [An Anarchist Looks at Life](#) [1933], 2. (Besøkt 16.03.2016)

⁴ Emma Goldman. «Anarchism: What It Really Stands For» i *Anarchism and Other Essays*. (London: Black House Publishing Ltd, 2013), 45, 52 og 45.

⁵ Bonnie Haaland. *Emma Goldman. Sexuality and the Impurity of the State*. (Canada: Black Rose Books, 1993), 2-3 og 5.

⁶ Loretta Kensinger «Speaking with Red Emma: The Feminist Theory of Emma Goldman» i *Feminist Interpretations of Emma Goldman*. (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2000), 259-61.

⁷ Emma Goldman i «Speaking with Red Emma: The Feminist Theory of Emma Goldman» av Loretta Kensinger i *Feminist Interpretations of Emma Goldman*, 266.

⁸ Kensinger. «Speaking with Red Emma: The Feminist Theory of Emma Goldman», 259-61.

⁹ Kensinger. «Speaking with Red Emma: The Feminist Theory of Emma Goldman», 259.

¹⁰ Emma Goldman. [The Tragedy of Woman's Emancipation](#), Marxists Internet Archive. (Besøkt 16.03.2016)

¹¹ Madame de Staëls (1766-1817) er en fransk forfatter som levde og virket under den franske revolusjonen. Hun var en av en av Napoléon Bonaparte (1769-1821) fremste motstandere og tilhenger av revolusjonens progressive ideal.

¹² George Sand er pseudonymet til den franske forfatteren og feministen Amandine-Aurore-Lucile Dupin (1804-1876). Sand kledde seg som en mann, var sosialist, forfattet litterær kritikk og politiske tekster, og kritiserte den franske revolusjonens bruk av vold.

¹³ Laura Marholm er pseudonymet til *Laura Katharina Mohr* (1854-2928). Marholm fødtes i Riga, men hadde skandinaviske aner. Hun ble stemplet som antifeminist av førstebølgens feminister.

¹⁴ Jean Reibrach er pseudonymet til forfatteren og kaptein i den franske armeen Jean Chabrier (ca. 1855-1927).

Bibliografi

- «anarkisme» i *Filosofisk leksikon*. (Danmark: Gyldendal, 2008).
- Goldman, Emma. «Anarchism: What It Really Stands For» i *Anarchism and Other Essays*. (London: Black House Publishing Ltd, 2013).
- ----- . [An Anarchist Looks at Life](#). The Emma Goldman Papers. (Besøkt 16.03.2016)
- ----- . [The Tragedy of Woman's Emancipation](#). Marxists Internet Archive. (Besøkt 16.03.2016)
- Haaland, Bonnie. *Emma Goldman. Sexuality and the Impurity of the State*. (Canada: Black Rose Books, 1993).
- Kensinger, Loretta. «Speaking with Red Emma: The Feminist Theory of Emma Goldman» i *Feminist Interpretations of Emma Goldman*. (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2000).
- Woodcock, George. *Anarkismen*. (Stockholm: Bokförlaget Prisma, 1962).